

El teatre grec, del culte diví a la crítica al poder

Albert Lladó
albert@edicat.cat

Els occidentals, massa sovint, creiem que som el centre del món. I, en aquest sentit, tractem d'aquesta manera la història, la filosofia o l'art. No és veritat que el teatre nasqués a l'Antiga Grècia ja que abans hi havia experiències de representació simbòlica, i interpretativa, a llocs com el Japó, l'Índia i, fins i tot, l'antic Egipte.

Però és cert és que l'hel·lènica va ser la primera cultura que va separar allò representat dels déus i que va situar l'heroi - l'Home, per tant - com el veritable protagonista de l'escena. Es passa del ritual religiós, o mitològic, a la contemplació. I és que el theatron (que significa "lloc on es veu"), tal i com el coneixem avui, neix quan hi ha una separació clara entre qui actua i qui fa d'espectador.

Els orígens

El "ditirambe" és, segons Aristòtil, l'origen de la tragèdia. Es tractava d'un cor cantat per cinquanta homes (o nens) i que, a través d'un contingut més líric que dramàtic, anava adreçat al déu Dionís, personificació de les forces misterioses, del vi i de la fecunditat agrària. El cor tenia un guia anomenat "corifeu", amb qui comença el diàleg que, més tard, donarà peu al "primer actor", inventat pel mític autor i intèrpret Tespis. Quan es separa del seu cor, deixa de cantar i recitar per "actuar". Acaba de néixer el teatre modern. La figura de l'heroi guanya terreny al culte diví.

Però el sentit religiós té una importància cabdal en el naixement del teatre. Com en altres cultures, tot comença amb la dansa, executada entorn a la "timele", un altar on es situa l'estàtua del déu a qui es vol adorar. És, per tant, la reproducció de la histèria col·lectiva i l'alliberació de les passions. D'aquí venen conceptes com la mimesi, la purificació i la catarsi.

També s'ha volgut veure en els himnes fàl·lics - que tenien lloc en els rituals dedicats a Fales - els orígens de la comèdia. Però és més difícil de demostrar. La cosa que sembla més clara és que la comèdia és posterior a la tragèdia i que fa referència als "comos" (cors que es desplacen per realitzar una acció) de caràcter més festiu.

Els gèneres

Bàsicament, es pot dir que a l'Antiga Grècia van existir tres gèneres dramàtics: el drama satíric, la tragèdia i la comèdia. Per la seva banda, i com a subgèneres que no acaben de ser teatre en sentit estricte, podem identificar el ditirambe, els comos i les audicions timèliques (oracions entorn de la timele).

El drama satíric és molt semblant a la tragèdia, sobretot en l'estructura. Tot i així, es diferencia en el to i la representació, on la gestualitat i la dansa encara tenen molta importància. A més, els cors havien d'estar compostos, obligatòriament, per sàtirs conduïts pel seu pare Silè. Representen la força de la Natura i han arribat als nostres dies com a símbol de les pulsions eròtiques.

La tragèdia està dividida, en essència, en tres seqüències. En primer lloc, ens trobem amb el pròleg, que ens anticipa la història. Seguidament, escoltem el parodos, el cant que dona entrada al cor. I, per últim, els episodis (avui els anomenaríem "actes"), on es desenvolupa la narració i que acaba amb l'èxode, la sortida del cor. Hi ha moltes interpretacions que volen explicar perquè el terme tragèdia prové de tragos (mascle de cabra). Segurament, encara que no s'ha pogut documentar suficientment, té a veure amb la recompensa d'una cabra que obtenien els guanyadors dels concursos d'aquest gènere.

La comèdia té diferències significatives amb la tragèdia. Les obres comencen amb l'"agón", un primer episodi de disputa on surt guanyador qui representa al poeta. A més, a la comèdia podem trobar la "paràbasi", quan els components del cor es treuen les màscares (cal dir que són un element molt destacable a la tragèdia perquè possibiliten que un mateix actor interpreti diferents personatges) i s'adrecen al públic.

Les parts del teatre

El theatron estava dividit en tres parts fonamentals: la que ocupaven els espectadors (Koilon), la dedicada al cor (Orquesta) i la part per on apareixien els actors (Skene).

En l'actualitat, els dos teatres grecs millor conservats són el d'Epidaure, a Grècia, i el de Siracusa, a Itàlia.

Els autors

Esquil és l'autor tràgic més antic (525-456 a. de C.) de qui conservem part de la seva obra. De les set tragèdies que tenim constància, tres d'elles (Agamerón, Les Coèfores i Les Eumènides) formen una trilogia anomenada "L'Orestíada", sobre els crims familiars desencadenats a partir del sacrifici d'Ifigènia. El seu teatre és encara força religiós però sempre amb la finalitat d'exculpar els humans. De Sòfocles, també conservem set obres de les quals destaquen, sens dubte, Edip Rei i Antígona. Estem davant de la introducció del tercer actor i, per tant, d'un dinamisme en l'acció més evident. És un teatre pessimista, molt crític amb el poder i amb l'obsessió per la guerra. Per últim, d'Eurípides, conservem disset obres, entre les quals

destaquen *Electra* o *Les Troianes*. Introdueix la figura del quart actor (i, per tant, la importància del cor és mínima) i en els seus textos veiem com la fe religiosa ha desaparegut i l'Home, més que mai, és el centre del món.

Els autors de comèdia que hem pogut conèixer millor són Aristòfanes i Menandre. El primer es burla dels déus a *Els núvols* i de la justícia a *Les vespes*. L'esperit crític s'apodera del teatre i el cor, pràcticament, desapareix amb Menandre, de qui només es coneixen alguns fragments encara que va escriure un centenar d'obres.